
رازهای نهفته در
شطرنج
مولف:
مهدی آقابابایی

بسم الله الرحمن الرحیم

رازهای نهفته در شطرنج

نویسنده:

مهدی آقابابائی

ناشر چاپی:

عطرعترت

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

راز های نهفته در شطرنج

مشخصات کتاب

سرشناسه: آقابابایی، مهدی، ۱۳۶۲ -

عنوان و نام پدیدآور: رازهای نهفته در شطرنج/ مهدی آقابابایی.

مشخصات نشر: قم: عطر عترت، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری: ۷۶ ص.

شابک: ۱۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۸۸-۷۳-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۷۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: شطرنج (فقه)

رده بندی کنگره: BP۱۹۴/۹/آ۷ر۲ ۱۳۸۹

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۴

شماره کتابشناسی ملی: ۲۰۸۳۱۰۳

ص:۱

اشاره

مقدمه

سالها پیش در این فکر بودم که آیا شطرنج حلال است یا حرام؟ آیا یک بازی فکری است! یا خسته کننده؟ آیا با شرط بندی صحیح است یا بدون شرط بندی؟

فکر مرا سخت به خود مشغول کرده بود، ناگاه به فکرم خطور کرد که هر طور شده باید تحقیق کنم و مطلب را بفهمم و به گوش دیگران هم برسانم، تحقیق کردم آنهم از دید آیات، روایات و نظریه کارشناسان شطرنج و روان شناسان شطرنج، در آخر هم فتاوی مراجع را جمع آوری کردم و فتوای حضرت امام قُدْسُ سِرُّه را مورد بررسی قرار دادم.

ضمن اعلام نتایج تحقیقاتم از شما خوانندگان عزیز خواهشمندم کتاب را تا آخر بخوانید، بعد قضاوت کنید.

و این زحمت نا چیز را هدیه می کنم به پیشگاه با عظمت ولی نعمت ما ایرانیان که هر چه داریم از اوست، به ساحت مقدس و منور امام الرئوف، غریب الغرباء علی بن موسی الرّضا المرتضی علیهم السلام.

و در پایان از استاد دلسوز و بزرگوار خود حضرت حجت الاسلام آقای سید محمّد رضا تجویدی اصفهانی و آقای محمد فاضل عمومی که زحمت ویرایش کتاب را کشیدند کمال تشکر را دارم که اینجانب را یاری نمودند.

مهدی آقابابائی

نیمه شعبان المعظم ۱۴۲۵ ه ق

حوزه علمیه ذوالفقار- اصفهان

پیشگفتار

در اینجا لازم می دانم یک سری مطالب را که استاد بزرگوارم به من تذکر دادند، به سمع و بصر شما می رسانم.

قال الله تبارک و تعالی فی کتابه الکریم:

(ومآ ءاتئکُمُ الرَّسولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَکُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا)(۱)

انسان در صورتی می توانـد به قله کمال و سـعادت نیل پیـدا کنـد که با عمل به آیات و روایات، روحی مصـفا پیـدا کرده و به مقام عبودیت که بالاترین درجات سعادت است برسد.

در این راسـتا فراگیری اصول دین در قالب عقائد و فروع دین در قالب فقه و دسـتورات اخلاقی در علم اخلاق لازمه رسیدن به هدف خودسازی می باشد و این سه علم مکمل یکدیگرند و با فراهم شدن هر سه علم دین پدیدار می شود.

در روایتی آمده است که رسول خدا ص فرموده اند:

«انّما العلم ثلاثه آیه محکمه، فریضه عادله و سنه قائمه»(۲)

«علم عبارت است از عقائد، اخلاق و فقه».

یکی از محرّمات مسلم طبق آیات و روایات مسئله شطرنج است که متاسفانه با عدم توجه به قبح این وسیله و مضرات فکری و روحی و عقیـدتی در قالب بازی فکری تفریحی مطرح شـده و از آنجائی که نوعا طبع بشـر خواسـتار فرمانبرداری از نفس اماره می باشد.

ص:۱۱

۱- حشر/۷

۲- اصول کافی ، ج۱،ص۳۲

«افرایت من اتخذ آلهه هواه»

قبح این مسئله ریخته شده اما طبق آیات و روایات محرمات اسلام همیشگی است.

و اگر عده ای با تمسک به قاعده احکام ثانوی خواسته اند، این حرمت را بشکنند، باید متوجه عدم ترک آنها از عناوین و مسائل شرعی و یا بعضا مغالطه ای که در استدلال مرتکب شده اند، بود.

جزوه ی مزبور که نوشته ای است مفید و جناب آقای مهدی آقا بابائی به استناد به منابع و مآخذ معتبره این مسئله را مطرح کرده اند می تواند تذکره ای باشد برای کسانی که مایل به شناخت حق از باطل می باشند.

«إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا »(۱)

با امید به هدایت کسانی که مایل به هدایت شدن هستند.

نیمه شعبان المعظم ۱۴۲۵ ه. ق

سید محمد رضا تجویدی اصفهانی

ص:۱۲

۱- انسان/۳

بخش اول

واژه و تاریخچه شطرنج

اشاره

ص:۱۳

واژه شطرنج

شطرنـج مأخوذ از شترنگ فارسـی که بازی معروف است و به فارسـی آونـد خواننـد و سـین لغتی است که در آن و آن مأخوذ است از شطاره یا شطیر.(۱)

تفسیرها و معـانی گونـاگونی کـه در لغـت نـامه هـا برای شـطرنج و واژگـان آن آمـده گـواه آن است که واژه شـطرنج معرب «شترنگ» فارسی و از ریشه ی پهلوی «چترنگ» می باشد.(۲)

بعضـی گفته انـد: شـطرنج در اصـل «شـتورنگا» بوده که یـک لفـظ هنـدی است و از دو لفظ «شـتو» به معنای چهار و «رنگا» به مفهوم بخشی از سپاه ترکیب شده است که معنای حقیقی آن چهار ستون لشکر است که در صفحه ی شطرنج به صورت فیل و اسب و ارابّه ی جنگی و پیاده ها نشان داده شـده است. بعـد از حمله ی اسـکندر به هنـد «ارابّه ی جنگی» به علت عدم کارآیی منسوخ شد و «رخ» یا «قلعه» جایگزین آن شد.

به نظر جونز شـتورنگا در قرن هشـتم میلادی به ایران آمـد و به مقتضای لهجه ی ایرانی تبدیل به شترنگ گردید. پس از آمدن تازیان به ایران و غلبه ی زبان عربی، شترنگ معرّب گردیده و شطرنج شد.(۳)

ص:۱۵

۱- منتهی الارب

۲- شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات،ص ۵۱

۳- راز شطرنج،ص ۱۵

تاریخچه ی پیدایش شطرنج

به روایت فردوسی در شاهنامه، در زمان خسرو اول انوشیروان، سفیری از هند با هدایای فراوان و از جمله شطرنج، به ایران آمد و از خسرو خواست، که دانشمندان ایران رمز بازی با شطرنج را بگشایند، و در صورتی که از عهده بر نیایند وی از تقدیم هدایا معذور خواهد بود.

خسرو هفت روز مهلت خواست. در این مدت هیچ یک از فرزانگان دربار ساسانی به فهم آن نائل نیامدند جز بزرگمهر که راز شطرنج را گشود و سپس به هند سفر کرد و بازی نرد را که خود اختراع کرده بود، به هندیان عرضه داشت.(۱)

کارنامه ی اردشیر بابکان (اشکانیان)

کهن ترین سندی که در آن از لغت شطرنج صحبت شده است کارنامه ی اردشیر بابکان (کارنامک ارتخسیر بابکان) می باشد. تاریخ نوشتن این سند در حدود سال ششصد میلادی است و به زبان پهلوی بوده و دارای ۵۶۰۰ کلمه است.

کتاب مزبور توسط صادق هدایت ترجمه شده است که بخشی از آن در اینجا نقل می شود: «اردوان، چونش اردشیر بدید، شاد شد، و گرامی کرد و فرمود که: هر روز با فرزندان و سپهرگان خویش به نخجیر و چوگان شوید، و اردشیر همگونه کرد. و به یاری یزدان به چوگان و اسوباری و چترنگ و نواردشیر و دیگر فرهنگ از ایشان همگی چیرووَرد بود».(۲)

۱- راز شطرنج،ص۱۸

۲- کارنامه اردشیر بابکان،ترجمه صادق هدایت،ص۱۷۳

ساسانیان

موری، محقق بزرگ انگلیسی نظریه ای در این باره دارد که به عنوان حسن ختام در انتهای فصلی از کتاب تاریخش که به شطرنج دوره ی ساسانیان اختصاص داده شده، نگاشته شده است.(۱)

تاریخ شطرنج در اسلام

در دوره ی اسلامی شطرنج در دربار خلفا، خاصه خلفای عباسی رواج زیادی پیدا کرد. ابتدا در زمان دوّمین خلیفه ی عباسی، ابو جعفر منصور و بعد از منصور در سال ۱۵۸ قمری پسرش المهدی و بعد از او با روی کار آمدن هارون پنجمین خلیفه عباسی در سال ۱۷۰ قمری شطرنج گسترش چشمگیری پیدا کرد، به طوری که در عهد وی برای استادان شطرنج مقرری هم معلوم کرده بودند. زندگانی شخصی وی نیز خالی از شطرنج نبود،(۲) چنان که بازی او با همسرش زبیده، مادر امین، و همبستری او با کنیز مطبخی و به وجود آمدن مامون این مطلب را تائید می کند.

صاحب منتخب التواریخ می نویسد:

یک روز مامون، زبیده، مادر امین را دید که لبهایش تکان می خورد و چیزی می گوید.

مامون گفت: ای مادر، آیا مرا نفرین می کنی چون پسرت محمد امین را کشته ام؟

ص:۱۷

۱- شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات،ص۵۸،به نقل از تاریخ شطرنج،ص۵۸،چاپ۱۹۱۳ میلادی آکسفورد.

۲- همان،ص۲۱.

گفت: نه به خدا قسم.

پسر گفت: پس چه می گفتی؟

مادر گفت: مرا معذور بدار.

مامون اصرار کرد.

زبیده گفت: با خود متذکر این مطلب بودم که یک روز من با پدرت هارون الرشید مشغول بازی شطرنج بودیم به شرط این که هر کس در بازی غالب شود، طرف مقابل باید به خواسته ی او عمل کند. اتفاقاً پدرت غالب شد و از من خواست در پیش او عریان راه بروم، و من هم ناچار به اطاعت شدم، ولی عصبانی و خشمگین بودم. با همان شرط، درخواست تجدید بازی را نمودم و این دفعه من غالب شدم. به پدرت گفتم: باید هم اکنون به مطبخ بروی و با «مراجل» که قبیح ترین و بد شکل ترین کنیزان است، در آمیزی!

پدرت هر چه اصرار و التماس کرد که او را از این کار معاف دارم، قبول نکردم و حتی حاضر شد تمام خراج یک ساله ی مصر را به من بدهد، ولی من نپذیرفتم و در خواسته ی خود پا فشاری کردم. ناچار پدرت با آن کنیز همبستر شد و نطفه ی تو منعقد شد، پس در واقع خودم سبب برای قتل پسرم بوده ام.(۱)

بعد از هارون فرزند دوم وی محمد امین در سال ۱۹۳ قمری به خلافت رسید و او نیز به شطرنج علاقه مند بود. بعد از او مامون در سال ۱۹۶ قمری خلافت را آغاز کرد و اگر چه خودش در شطرنج مهارتی نداشت ولی استادان شطرنج را گرامی می داشت و همواره در کنار وی عدّه ای از استادان و بزرگان

ص:۱۸

۱- منتخب التواریخ،ص۵۰۴.

شطرنج جمع بودند. در عهد وی بود که برای اولین بار القابی برای شطرنج بازان وضع شد که از جمله ی آنها لقب «عالیه» بود.(۱)

روی هم رفته در زمان وی شطرنج به حدی رواج یافت که به صورت جزئی از حیات عامه در آمد و به نماد آن دوران تبدیل شد.

پس از انقراض خلافت عباسیان (۲) کانون فعالیت شطرنج به سوریه، ترکیه و مصر کشانیده شد و در بین مغولها معمول گردید و به تدریج از خاورمیانه به داخل اروپا گسترش پیدا کرد.(۳)

این در حالی است که به هیچ عنوان شطرنج در سیره اهل بیت (ع)، پیامبر (ص) و شاگردان آنها وجود نداشته، بلکه از نظر آنها همان گون که خواهد آمد، شطرنج کاری لغو و باطل بوده، مسلماً کار لغوی که در دربار ظالمان و حاکمان خودسر و قاتلین ائمه اطهار (ع) رواج داشته مورد نهی اهل بیت واقع خواهد شد. و مؤمنین را از بازی با شطرنج نهی نموده اند.

۱- شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات،ص۷۱-۷۲.

۲- زوال سلسله عباسیان از اواخر قرن چهارم هجری قمری(قرن دهم میلادی)است.

۳- راز شطرنج،ص۲۳-۲۴.

بخش دوم

شطرنج از دیدگاه قرآن کریم

ص:۲۱

قرآن کتاب هدایت و سعادت برای بشر در همه ی اعصار تا روز قیامت است و لازمه ی جاودانگی و دوام قرآن این است که مردم در هر زمانی که هستند، بتوانند متناسب با رشد فرهنگی خود از آن بهره و استفاده ببرند.

در قرآن کلمه ی شطرنج به کار نرفته است، ولی به مناسبت های مختلف مفسران با آوردن روایاتی بحث شطرنج را مطرح نموده-اند و ما در این فصل به حول و قوه الهی آیات قرآنی را که در مورد شطرنج تفسیر شده است، می آوریم، آن هم از لسان پاک و مطهر اهل بیت عصمت و طهارت (ع) و قول معصوم (ع) حجت است بر ما.

آیه اوّل:

«فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ (۳۰)»(۱)

ترجمه: دوری کنید از پلیدی بتها و از گفتار باطل مانند (دروغ و سخنان لغو و غنا).

طبق روایات متعدده از اهل بیت عصمت و طهارت (ع) که به ما رسیده است مراد از «رجس من الاوثان» در آیه ی مذکوره شطرنج است.

۱- حج/۳۰

عبدالاعلی می گوید از امام صادق (ع) درباره ی آیه ی فوق سئوال نمودم؟ حضرت فرمود: پلیدی از اوثان، شطرنج، و گفتار زور غنا و آوازه خوانی است.(۱)

از شواهد کبیره بودن قمار این است که خداوند در قرآن آن را همراه با بت پرستی و شراب ذکر فرموده است.

در حدیثی آمده است که حضرت علی (ع) گروهی را دید که به بازی شطرنج اشتغال دارند و جمله ای به آنها فرمود که حضرت ابراهیم بت شکن (ع) می فرمود: «این مجسمه های بی روح و بتهای بی اثر چیست که خود را به آنها مشغول کرده اید؟».(۲)

و در خبری دیگر آمده است که حضرت امیر المؤمنین (ع) به قومی بگذشت که شطرنج می باختند، فرمود:

«ما هذه التماثیل التی انتم لها عاکفون»

و پاره ای از خاک بر گرفت و در آن میان ریخت.(۳)

ص:۲۳

۱- معانی الاخبار،،ج۲،ص۳۱۷ و مستدرک الوسائل،ج۱۳،ص۲۲۲و تفسیر قمی،ج۲،ص۸۴ و دعائم الاسلام،ج۲،ص۲۱۰ و امالی طوسی،مجلس ۱۱،ص۲۹۴ و فروع کافی، ج۶،ص۴۳۶.

۲- پاسخ به پرسشهای مذهبی،ص۴۰۲

۳- تفسیر روض الجنان و روح الجنان،ج۳،ص۲۰۳

آیه دوّم:

«إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ (۹۱)»(۱)

ترجمه: شیطان قصد آن دارد که بوسیله ی شراب و قمار (هر نوع قمار) بین شما عداوت و کینه بر انگیزد و شما را از ذکر خدا و نماز باز دارد، پس آیا شما از آن دست بر می دارید (تا به فتنه شیطان مبتلا نشوید).

طبق روایات متعدده از اهل بیت عصمت و طهارت (ع) که به ما رسیده است میسر را به نرد و شطرنج و انواع قمار تفسیر نموده اند.

در تفسیر این آیه از حضرت امام محمد باقر (ع) نقل شده که حضرت فرمود: (خرید و فروش و بازی با میسر، نرد و شطرنج و هر نوع بازی قمار، حرام است).(۲)

در بیان حرمت استفاده از شطرنج همین کافی است که خداوند آنرا در آیه ۹۰ سوره مائده هم ردیف و مساوی با بت پرستی قرار داده و آنها را پلید و از عمل شیطان می داند.

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (۹۰)»

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده اید، همانا شراب و قمار و بت ها و ازلام (نوعی بخت آزمائی) پلیدند و از عمل شیطانند. پس از آنها دوری کنید تا رستگار شوید.

امام رضا (ع) فرموده اند:

«المیسر هو قمار». میسر همان قمار است.(۳)

امام باقر (ع) فرموده اند:

۱- مائده/۹۱

۲- تفسیر قمی،ج۱،ص۲۰۷

۳- تفسر عیاشی، ج۱،ص۳۳۹.

میسری که در قرآن مجید تحریم شده عبارت از نرد و شطرنج است و هر نوع قماری میسر است.(۱)

امام رضا (ع) فرموده اند:

«ان الشطرنج و النرد و اربعه عشر و کل ما قومر علیه منها و هو میسر».

شطرنج و نرد و سه پر (سه در) و هر چیز دیگری که با آنها برد و باخت شود میسر است.(۲)

آیه سوّم:

«يَسْأَلُونَکَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْأَلُونَکَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ (۲۱۹)»(۳)

ترجمه: (ای رسول خدا از تو درباره-ی شراب و قمار می پرسند، بگو: آن دو گناه بزرگ و سودهائی برای مردم دارد و گناهشان از سودشان بیشتر است).

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده اند:

«انّ الله حرم علی – او حرم – الخمر و المیسر و الکوبه»

خداوند شراب و قمار و کوبه را بر من حرام کرد.

کوبه: نرد و طبل و دهل و بربط و طنبور یا مجموع نرد و شطرنج و طبل کوچک است.(۴)

۱- میزان الحکمه،ج۱۰،ص۵۰۴۱ و تفسیر کوثر،ج۱،ص۵۲۱ و تفسیر عیاشی،ج۱،ص۲۳۱ و وسایل الشیعه،ج۱۲،ص۲۳۹.

۲- تفسیر عیاشی،ص۳۳۹ و میزان الحکمه،ج۱۰،ص۵۰۴۱.

۳- بقره/۲۱۹.

۴- میزان الحکمه،ج۱۰،ص۵۰۴۳،ح۱۷۱۰۶.

آیه چهارم:

«وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا (۷۲)»(۱)

ترجمه: و کسانی که شهادت به باطل نمی دهند و در مجالس باطل شرکت نمی کنند و هنگامی که با لغو و بیهودگی برخورد کنند بزرگوارانه از آن می گذرند.

بنا براین بندگان ویژه خداوند کسانی هستند که به چنین مجالسی نمی روند و همیشه در زندگی هدف معقول و مفید و سازنده ای را تعقیب می کنند و از بیهوده گرایان و بیهوده کاران متنفرند و چنان از کنار آن می گذرند که بی اعتنائی آنان خود دلیل عدم رضای باطنیشان به این اعمال است و آن چنان بزرگوارند که هرگز محیط های آلوده در آنان اثر نمی گذارد و رنگ نمی پذیرد.

از امام صادق (ع) از معنای این آیه سئوال شد فرمودند:

من ذلک الغنا و الشطرنج.

از مصادیق مجالس باطل و لغو، غنا و شطرنج است.(۲)

این بود آیاتی که ما توانستیم پیدا کنیم از کلام الله مجید درباره ی شطرنج که از لسان مطهر اهل بیت عصمت و طهارت (ع) تفسیر شد.

۱- فرقان/۷۲.

۲- مستدرک الوسائل،ج۱۳،ص۲۱۳،ح۱۵۱۴۷ و دعائم الاسلام،ج۲،ص۲۰۸.

بخش سوم

شطرنج از دیدگاه روایات

ص:۲۷

روایات رسیده از پیامبر اکرم (ص)و اهل بیت عصمت و طهارت (ع) دریائی است سرشار از حقایق و معارف ارزشمند برای شیعیان و مسلمانان که هر کس به هر اندازه با این روایات که سرچشمه ی حیات معنوی است ارتباط داشته باشد و از آن بهره مند شود، به هدایت و سعادت نزدیکتر خواهد بود. روایات بسیاری از اهل بیت (ع) درباره-ی بازی کردن با شطرنج به ما رسیده است روایاتی که در اینجا آورده می شود اکثراً روایاتی است که با لفظ صریح شطرنج آمده است. انشاءالله به یاری خداوند روایات در این زمینه را ذکر می کنیم.

۱- خرید و فروش شطرنج

قال الصّادق (ع):

(بیع الشطرنج حرام و اکل ثمنه سحت و اتخاذها کفر و اللعب بها شرک و السّلام علی اللاهی بها معصیه و کبیره موبقه و الخائض فیها یده کالخائض یده فی لحم الخنزیر لا صلوه له حتی یغسل یده من مس لحم الخنزیر و الناظر الیها کالناظر فی فرج امه و اللاهی بها و الناظر الیها فی حال ما یلهی بها و السلام علی اللاهی بها فی حالته تلک من الاثم سواء و من جلس علی اللعب بها فقد تبوّا مقعده من النار و کان عیشه ذلک حسره علیه فی القیامه و ایّاک و مجالسه اللاهی و المغرور بلعبها فانّها من المجالس التی باء اهلها بسخط من الله یتوقعونه فی کل ساعه فیعمک معهم).(۱)

ترجمه: فروختن شطرنج حرام و خوردن پول آن حرام و نگه داشتن آن کفر و بازی کردن با آن شرک و سلام کردن بر بازی کننده ی آن و یاد دادنش کبیره ی هلاک کننده است و کسی که برای بازی دست در شطرنج می کند، مانند

۱- وسائل الشیعه ،ج۱۲،ص۲۴۱،ح۴ و ج۱۷،ص۳۲۳،ح۲۲۶۶۴ و بحار الانوار،ج۷۹،ص۲۳۴ و تحریر الوسیله امام خمینی.

آن است که دست در گوشت خوک فرو برده و باید برای نماز دستش را بشوید(۱) و کسی که به شطرنج می نگرد، مثل کسی است که به فرج مادرش نگاه می کند. و کسی که نظر کند به آن در حال بازی کردن و سلام کند بر بازی کننده در آن حالت همه در گناه مساوی هستند و کسی که بنشیند به قصد بازی کردن جای خود را در دوزخ مهیا داند و این زندگانی باعث حسرت او در قیامت می باشد.

در روایت دیگر دنبال این حدیث آمده است که:

از همنشینی با قمار باز بپرهیز زیرا از جمله مجالسی است که اهلش محل غضب الهی شده اند و هر ساعت منتظر غضبند و چون نازل شود تو را و ایشان را فرا خواهد گرفت.(۲)

۲- شطرنج و سر مبارک امام حسین (ع)

عن الفضل بن شاذان قال سمعت الرضا (ع) یقول: لمّا حمل راس الحسین بن علی علیهما السلام الی الشّام امر یزید لعنه الله فوضع و نصبت علیه مائده فاقبل هو لعنه الله و اصحابه یاکلون و یشربون الفقاع فلما فزعوا امر بالراس فوضع فی طشت تحت سریره و بسط علیه رقعه الشطرنج و جلس یزید علیه اللعنه یلعب بالشطرنج و یذکر الحسین (ع) و اباه و جده صلوات الله علیهم و یستهزی ء بذکرهم فمتی قمر صاحبه تناول الفقاع فشربه ثلاث مرّات ثم صبّ فضله علی ما یلی الطشت فمن کان من شیعتنا فلیتورع عن شرب الفقاع و اللعب

ص:۲۹

۱- در کتاب حق الیقین علامه مجلسی قُدْسُ سِرُه آمده :که نمازش مقبول نیست تا دستش را بشوید،ص۶۸۵.

۲- گناهان کبیره،ج۱،ص۲۸۴

بالشطرنج و من نظر الی الفقاع او الی الشطرنج فلیذکر الحسین (ع) و لیلعن یزید و آل یزید یمحو الله عزّوجلّ بذلک ذنوبه و لو کانت بعدد النجوم).(۱)

امام رضا (ع)فرموده اند:

وقتی سر مبارک امام حسین (ع) را به شام بردند یزیدِ ملعون امر کرد تا آن را جائی قرار داده و سفره شراب و غذا پهن کنند، سپس با اطرافیان مشغول خوردن غذا و نوشیدن شراب شد و هنگامی که از این کار فارغ آمد امر کرد تا سر مقدس را در طشتی پائین تخت گذارده و بر تخت بساط شطرنج پهن کنند و سپس آن ملعون مشغول بازی شطرنج شد و در حین بازی امام حسین (ع) و حضرت امیرالمؤمنین و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را یاد می کرد و آنها را مسخره می نمود. و هر گاه بر حریف پیروز می شد به شادمانی این پیروزی سه جرعه شراب زهر مار می کرد و ته جرعه شومش را پهلوی طشتی که سر مقدس آن حضرت در آن گذاشته بود می ریخت! لذا بر شیعیان ما واجب است که از خوردن شراب و شطرنج بازی بپرهیزند و هر که در وقت نظر کردن بر شطرنج یا شراب صلوات فرستد بر حضرت امام حسین (ع) و لعنت کند یزید و آل یزید را، حق تعالی گناهان او را بیامرزد هر چند به عدد ستارگان باشد.

مولف گوید:

ثواب آن است که حق صلوات و لعن ادا شود یعنی هر وقت چشم شخص به شطرنج یا شراب افتاد، قسمت لعن زیارت عاشورا «اللهم اللعن اول ظالم ظلم حق محمد و آل محمد و آخر تابع له علی ذلک اللهم اللعن العصابه التی جاهدت الحسین و شایعت و بایعت و تابعت علی قتله اللهم اللعنهم جمیعا»

و سلام و درود

ص:۳۰

۱- عیون اخبار الرضا،ج۲، باب ۳۰،میزان الحکمه،ج۱۰،ص۵۰۴۳،الدعوات،ص۱۶۲،گناهان کبیره،ج۱،ص۲۵۵،بحار الانوار،ج۷۹،ص۲۳۷،منتهی الآمال،ج۱،ص۷۹۰،جامع الاخبار،ص۵۳ و ... .

زیارت عاشورا را قرائت کنـد «السـلام علیک یا ابا عبـدالله و علی الارواح التی حلت بفنائک علیک منی جمیعا سـلام الله ابدا ما بقیت و بقی اللیـل و النهـار و لاـ جعله الله آخر العهـد منی لزیـارتکم السـلام علی الحسـین و علی علی بن الحسـین و علی اولاـد الحسین و علی اصحاب الحسین».

طبق این حدیث واجب است بر کسانی که می گویند ما عاشق سالار شـهیدان حضـرت ابا عبدالله الحسـین (ع) هستیم و جانمان را فـدای آقا می کنیم، اگر شـطرنج بازی می کننـد یا به مجالس شـطرنج و شـراب می روند یا به دیگران آموزش می دهند، از این کار دوری کنند و اگر کسانی را دیدند که چنین فعلی را انجام می دهند بر آنان واجب است که نهی از منکر کنند.

۳- بازی با شطرنج کار مجوسیها یا آتش پرستان است

از امام صادق (ع) از حکم شطرنج پرسیده شد؟

حضرت فرمود:

«دعوا المجوسیه لاهلها لعنها الله»

کار مجوس را به آنها واگذارید که خدا آنان را لعن کرده است (بنابراین مسلمان نباید نزدیک شطرنج شود).(۱)

۴- شطرنج باز در ماه مبارک رمضان آمرزیده نمی شود

در اصول کافی از حضرت امام صادق (ع) نقل شده که حضرت فرموده اند:

«یَغْفِرُ اللَّهُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَّا لِثَلَاثَهٍ صَاحِبِ مُسْکِرٍ أَوْ صَاحِبِ شَاهَیْنِ أَوْ مُشَاحِنٍ!

قلت: وایّ شیء صاحب الشاهین؟

فقال (ع): الشطرنج».

۱- وسائل الشیعه،ج۱۲،ص۲۳۷و گناهان کبیره،ج۱،ص۲۵۳.

خداوند در ماه مبارک رمضان سه گروه را نمی آمرزد:

۱- شراب خوار

۲- کسی که با مسلمانی کینه توزی می کند.

۳- صاحب شاهین

از حضرت پرسیده شد صاحب شاهین کیست؟

حضرت فرمود: شطرنج باز.(۱)

۵ – همانند خوردن گوشت خوک

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده اند:

«کسی که با شطرنج بازی کند، مانند کسی است که گوشت خوک می خورد».(۲)

۶- مؤمن شطرنج بازی نمی کند

امام صادق (ع) در پاسخ بُکَیر از شطرنج بازی فرمود:

«مؤمن چنان سرگرم است که به بازی نمی رسد».(۳)

امام باقر (ع) در پاسخ به سؤال از شطرنج بازی فرمود:

«مؤمن به بازی کردن نمی رسد».(۴)

۱- فروغ کافی،ج۶،ص۴۳۵ و گناهان کبیره،ج۱،ص۲۴۸.

۲- امالی شیخ صدوق(ره)،ص۲۵۵.

۳- میزان الحکمه،ج۱۰،ص۵۰۴۱،ح۱۷۰۹۸.

۴- میزان الحکمه،ج۱۰ص۵۰۴۱،ح۱۷۰۹۹

۷- پیامبر بازی کردن با شطرنج را نهی فرموده اند:

قال الصّادق (ع) عن علی (ع) قال:

نهی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ... و نهی عن اللعب بالنرد و الشطرنج و الکوبه و العرطبه و هی الطنبور و العود...».(۱)

عن الرضا (ع): ان الله تبارک و تعالی نَهی عَن جمیع القمار و امرالعباد و بالاجتناب منها و سمّاها رجساً فقال: رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه» مثل اللعب بالشطرنج و النرد و غیرهما من القمار و النرد اشرَّ من الشطرنج».(۲)

امام رضا (ع) فرموده:

خداوند تمام اقسام قمار را تحریم کرده و به مردم فرمان داده است از آن اجتناب نمایند خداوند قمار را پلید خوانده و آن را عمل شیطانی دانسته و مردم را از آن برحذر داشته است مانند بازی با شطرنج و نرد و دیگر بازیهای قمار، و بازی نرد بدتر از قمار با شطرنج است.

۸ – جذب کننده به شطرنج ملعون است

قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم:

«ملعون من جر بالاستریق کاکل لحم الخنزیر یعنی الشطرنج و الناظر الیه».

ملعون است کسی که جذب کند (بکشاند) مردم را به شطرنج که مانند خوردن گوشت خوک است. یعنی شطرنج بازی و نظر کردن به آن.(۳)

ص:۳۳

۱- من لا یحضر الفقیه،ج۴،ص۴۹۶۸

۲- مستدرک الوسائل،ج۲،ص۴۳۶

۳- مستدرک الوسائل،ج۱۳،ص۲۲۳ و بحار الانوار،ج۷۶،ص۲۳۷

۹ – به شطرنج باز سلام نکنید

قال امیرالمؤمنین (ع): قال نهی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: «انّ یسلم علی اربعه علی السکران فی سکره و علی من یعمل التماثیل و علی من یلعب بالنرد و علی من یلعب بالاربعه عشر و انا ازیدکم الخامسه انهاکم ان تسلموا علی اصحاب الشطرنج»

حضرت علی (ع) فرموده اند که رسول خدا نهی فرموده اند که به چهار کس سلام شود:

۱- به مست در هنگام مستی وی

۲- به کسی که مجسمه می سازد

۳- به کسی که نرد می بازد

۴- به کسی که بازی اربعه عشر می کند(۱)

و من پنجمی را برای شما می افزایم و شما را نهی می کنم از سلام کردن بر شطرنج بازان.(۲)

۱۰ – شطرنج از چیزهای باطل است

سئل عن الصادق (ع) عن اللعب بالشطرنج؟

فقال (ع): الشطرنج عن الباطل.

از حضرت امام صادق (ع) از بازی کردن با شطرنج سئوال شد؟

حضرت فرمودند: شطرنج از چیز های باطل است.(۳)

وقتی چیزی در شرع مقدس اسلام باطل باشد؛ انجام دادن آن فعل حرام است.

۱- شرح بازی اربعه عشر این است که:چهارده گودی در دو ردیف می سازد و مهره هائی در آن می غلطانند و بازی می کنند به زیاد و کم مهره ها که می غلطا نند بازی را ادامه می دهند و قرار برد و باختی دارد.
۲- خصال شیخ صدوق(ره)،ج۱،ص۱۶۲.
۳- تفسیر عیاشی،ج۲،ص۳۱۵.

۱۱- خداوند به مجلس شطرنج نظر نمی کند

مردی از بصریون بر حضرت امام علی (ع) داخل شد،

فقال: جعلت فداك انی لقعد مع قوم یلعبون بالشطرنج و لست اللعب بها و لکن انظر؟

فقال: ما لک و لمجلس لا ینظر الله تعالی الی اهله.

عرض کردم: پدر و مادرم به فدایت، به درستی که من می نشینم با جماعتی که شطرنج بازی می کنند ولی من بازی کننده نیستم و لکن نگاه می کنم؟

حضرت (ع) فرمود: تو را چه به مجلسی که نظر نمی فرماید خداوند تبارك و تعالی به اهلش.(۱)

۱۲- نگهداری شطرنج در خانه

امام رضا (ع) فرموده اند:

«من ابقی فی بیته طنبورا و عودا او شیئا من الملاهی من المِعزَفِه و الشطرنج و اشباهه اربعین یوما فقد باء بغضب من الله فان مات فی اربعین مات فاجرا فاسقا ماوئه جهنم و بئس المصیر»

هر کس چهل روز باقی گذارد در خانه ی خود طنبور یا عود یا چیزی از ملاهی را از معازف (آلاتی که با دست زده می شود) و شطرنج و مانند آن، پس سزاوار گردد خشمی را از جانب خداوند، و اگر بمیرد در این چهل روز، فاجر و فاسق مرده است و جایگاه او جهنم است و چه بد بازگشتی خواهد داشت.(۲)

ص:۳۵

۱- تفسیر اثنی عشری،ج۱،ص۳۸۹.

۲- تفسیر اثنی عشری،ج۹،ص۴۷ و مستدرك الوسائل ج ۱۳،ص۲۱۸ و بحار الانوار،ج۷۶،ص۲۵۳.

۱۳ – نزدیک شطرنج نشوید

از امام صادق (ع) درباره ی نرد و شطرنج سؤال شد؟

حضرت فرمود: نزدیک آن دو نشوید.(۱)

۱۴- نرد و شطرنج از آلات قمار است

قال الصّادق (ع): «النرد و الشطرنج من المیسر»

نرد و شطرنج از آلات قمار است.(۲)

۱۵- شطرنج باز مشرک است

امام صادق (ع) فرموده اند: اللاعب بالشطرنج مشرك

بازی کننده با شطرنج(۳) مشرك است. (۴)

علاوه از روایاتی که بازی با شطرنج را شرك معرفی کرده است نیز این معنا – مشرك بودن – استفاده می شود.

ص:۳۶

۱- روضه الواعظین،ج۲،ص۴۵۸.

۲- تفسیر عیاشی،ج۱،ص۱۰۶

۳- مراد از شرك،شرك در طاعت است که بر گناه و معصیتی اطلاق می شود،و لکن نسبت به بعضی از گناهان،به جهت اهمیت فوق العاده ی آن ، به لفظ شرك تصریح شده است.

۴- مستدرك الوسائل،ج۱۳،ص۲۲۳.

۱۶- اصرار کننده بر زنا

امام رضا (ع) فرموده اند:

«... و مثل الذی یلعب فی شیء من هذه الاشیاء (یعنی الشطرنج و...) کمثل الذی مصرّ علی الفرج الحرام».

مثل کسی که با چیزی از این اشیاء (یعنی آلات قمار مثل شطرنج و ...) بازی کند مانند کسی است که اصرار بر زنا داشته باشد.(۱)

۱۷- قبول نشدن شهادت شطرنج باز

امام صادق (ع) فرموده اند:

«لا تقبل الشهاده شارب الخمر و لا شهاده اللاعب بالشطرنج و النرد و ...»

شهادت شخص شراب خوار، شطرنج باز، نرد باز و ... قبول نمی شود.(۲)

۱۸- یاد دادن و بازی کردن با شطرنج

امام صادق (ع) فرموده اند:

«انما حرّم الله الصناعه التی هی حرام کلها التی یجی منها الفساد محضا نظیر البرابط و المزامیر و الشطرنج و کل ملهو به و الصلبان و الاصنام وما اشبه ذلک الی ان قال (ع) فحرام تعلیمه و تعلمه و العمل به و الاخذ الاجره علیه و جمیع التقلب فیه من وجوه الحرکات».

صنعتی را که هیچ جهت حلالی در آن نباشد و جز شر و فساد چیزی بر آن مترتب نیست؛ مانند بربط (آلت موسیقی است که شبیه عود می نوازند) و مانند

۱- همان،ص۲۲۴ و بحار الانوار،ج۷۶،ص۲۳۳.

۲- من لا یحضر الفقیه،ج۳،ص۴۰ و وسائل الشیعه،ج۲۷،ص۳۷۹.

مزمارها (نی) و شطرنج و هر آلت و وسیله ی لهوی و صلیب نصاری و بتها و هر چه شبیه اینها باشد، پس یاد دادن و یاد گرفتن و عمل کردن به آن و اجرت گرفتن به آن و جمیع تصرفات در آن حرام است.(۱)

اینها روایاتی بود از لسان مطهر اهل بیت عصـمت و طهارت (ع) که در کتب روائی و تفسیری آمـده است و تعداد این روایات بیش از این است و ما به مقداری که تحقیق کردیم اکتفاء کردیم و کسانی که مایلند بیشتر با روایات آشنا

شوند به پاورقی ها رجوع کنند و تمامی کتبی که از آن برای روایات استفاده شده خود از کتب مرجع است.

بنابراین برادر و خواهر عزیزم؛ مگر نه اینکه دین اسلام آمده است تا ما را از گمراهی و ضلالت نجات دهد؟!

و مگر نه اینکه امامان معصوم ما آن همه سختی و ظلم را تحمل کرده اند تا ما هدایت شویم!؟

و مگر نه اینکه علمای بزرگی بسیار زجر کشیده اند تا این احادیث و دستورات به ما برسد؟!

پس بیـائیم به پاس داشت تمام زحمات آنان به فرامین الهی آنها گوش فرا دهیم و از هر گونه کار لغو و بیهوده دوری کنیم، تا رستگار شویم.

۱- تحف العقول، ص۳۳۵ و گناهان کبیره،ج۱،ص۲۵۹.

بخش چهارم

حکم بازی با شطرنج

ص:۳۹

سؤال: آیا بازی با شطرنج از نظر دین مبین اسلام اشکال دارد یا خیر؟ البته توجه دارید که معمولا روی شطرنج شرط بندی نمی شود و حتی می توان ادعا کرد که گاهی از انجام قمار جلوگیری می کنند، اینک با تذکر به این نکته که اکنون شطرنج در جهان به عنوان یک بازی و ورزش فکری شناخته شده و دائما در حال توسعه است حکمش چیست؟

پاسخ: میان علمای ما معروف است که بازی با آلات قمار به کلی، اگر چه بدون شرط بندی باشد، حرام است. و ممکن است علت این موضوع آن باشد که سرو کار داشتن با این آلات خواه ناخواه انسان را به قمار می کشاند. و مخصوصا درباره بازی با شطرنج اخبار متعددی از امامان معصوم (ع) به ما رسیده است که استعمال آلات این بازی به هر عنوان ممنوع است و عنوان ورزش فکری به این بازی دادن در حکم مزبور تاثیری نمی گذارد، زیرا ممکن است سایر انواع قمار را نیز تحت این عنوان و این نام انجام داد، چون در خیلی از انواع قمار از جمله بازی با ورق ممکن است این فعالیت فکری وجود داشته باشد ولی مفاسد آن جای انکار ندارد.(۱)

خلاصه اینکه شطرنج یک نوع قمار است و از آغاز به همین عنوان اختراع گردیده البته قمارها دو نوعند: گاهی نیاز به تفکر ندارد و تنها ا ز تصادف در آنها استفاده می شود در حالی که در بعضی دیگر فکر لازم است و شطرنج یکی از آنهاست.

اسناد و مدارک اسلامی درباره ی حرمت شطرنج جای شک و تردید نمی گذارد (که ما در بخش سوم به ۱۸ موضوع در ۲۰ روایت اشاره کردیم).

۱- پاسخ به پرسشهای مذهبی،ص۴۰۱

بخش پنجم

شطرنج از دیدگاه شطرنج بازان

ص:۴۱

در بخش چهارم گفتیم که: اسناد و مدارک اسلامی درباره ی حرمت شطرنج، جای شک و تردید در حرمت آن باقی نمی گذارد. ولی عدّه ای از مردم تا از آن طرف دیوار (غرب) مطلبی را نشنوند به دلشان نمی نشیند و ما در این فصل سخنان شطرنج بازان جهان مانند شانتال شوده و غیره را بیان می نمائیم که معلوم شود چه اثراتی دارد.

شطرنج تقویت کننده ی فکر یا ورزشی خسته کننده

۱- این مطلب از کارشناس معروف جهان «شانتال شوده دو سیلان فرانسوی» است که درباره ی وی گفته شده است:

کسی جز شانتال نمی تواند عنوان قهرمان شطرنج جهان را به دست آورد. و مطبوعات جهان مخصوصا مطبوعات شوروی قدرت او را ستوده و برتری او را بر سایر حریفان ستایش کردند.

اینک مطلبی را از نوشته ی خود شانتال بخوانید:

«همین قدر کافی است برای اثبات اینکه شطرنج ورزشی است بسیار خسته کننده که پس از انتهای حرکت چهلم اگر نتیجه بدست نیامد بازی به تعویق می افتد چنان که در «ریک یاویک» اتفاق افتاد.»

و حساب کرده اند جمیع ترکیبات احتمالی در چهار حرکت اول ۳۱۸۹۷۶۵۸۴۰۰۰ و در ده حرکت اول ۱۶۹۵۱۸۸۲۹۱۰۰۵۴۴۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ می باشد.

وی سپس به قهرمانان شطرنج که ممکن است استعدادشان در هر مورد دیگر از حد متوسط پائین تر باشد اشاره کرده می گوید:

«خواستم همین را بگویم که خطر واقعی شطرنج است زیرا پرداختن به شطرنج سایر منابع ذهنی را از کار می اندازد و دیگر فعالیتهای ذهنی بیهوده و پوچ می شود. شطرنج می تواند به مفهوم لغت اختلال حواس ایجاد کند».

بعد شانتال نظر «الخین» قهرمان نابغه را تکرار می کند که همیشه می گفت: «برای برنده شدن باید از حریف خود متنفر شد ...» و این یک زیان غیر قابل انکار اخلاقی به اضافه زیانهای دیگر است.(۱)

«کلیولند» ، روان شناس معروف آمریکائی پس از سالها بررسی ثابت کرده است که افراد کودن و کم هوش که در سایر رشته های فکری کمبود و نارسائی دارند، به خوبی می توانند شطرنج بازی کنند و به درجه استادی برسند.(۲)

آیا واقعا همین بازی است که بعضی ادعا می کنند یک ورزش فکری است و نیاز به هوش و فکر قوی دارد به طوری که فقط افراد متفکر و دانا و با هوش می توانند به آن بپردازند؟!!

روان شناسی شطرنج

۱- «ارنست جانس» ضمن مطالعه استادانه ی روان شناسی شطرنج، خاطر نشان می کند: مسلم است که انگیزه ی بازیکنان شطرنج تنها جنبه ی مبارزه ای نمی باشد. بلکه انگیزه ای زشت تر و ناپسندتر دارند که همان جنبه ی پدرکشی این بازی است، زیرا هدف این بازی اسیر کردن و مات کردن است.(۳)

۱- پاسخ به پرسشهای مذهبی،ص۴۰۲.

۲- راز شطرنج،ص۶۵.

۳- همان،ص۶۷.

یک پزشک آمریکایی بعد از سالها تحقیق به این نتیجه رسیده که هر سال فقط در آمریکا هزارها نفر در اثر قمار جان خود را از دست می دهند، این پزشک ثابت کرده که: «هنگام قمار ضربان قلب بازیکنان خیلی بیشتر می شود و قلب یک پوکر باز ماهر معمولاً بیش از صدبار در دقیقه می زند».

همین طپش غیر معمولی قلب باعث می شود که قماربازان یا پشت میز قمار سکته یا پانزده سال پیش از موعد طبیعی پیر شوند و بمیرند.(۱)

۲- «جان هس» نیز از این که در دوران اقامتش در زندان شطرنج بازی کرده بود احساس ندامت می کرد، زیرا معتقد بود که بدین طریق عواطف نا مطلوب خویش را بروز داده است.

یک ضرب المثل فرانسوی

در یک ضرب المثل فرانسوی نیز می خوانیم: اگر قلب مهربانی داشته باشی نمی توانی شطرنج بازی کنی.(۲)

فرض می کنیم که بازی با شطرنج – اگر بدون برد و باخت باشد – یک نوع تقویت فکر باشد، اما تقویت فکر جنگجوئی است، فکر ستیز، غلبه بر حریف، اسیر کردن و ... مخصوصا با توجه به این که مهره های شطرنج با عناصر یک جنگ واقعی مطابقت دارد، می توان گفت: بازی شطرنج یک جنگ فکری است.

و از این گذشته شطرنج یک بازی استعماری است، زیرا یک جنگ استعماری را نشان می دهد که یادبود دوران های تاریک زندگی بشر می باشد، بنابراین تقویت روحیه استعماری شطرنج یکی از زیان های آن است.

۱- مبارزه با گناه،ص۶۴،به نقل از مجله روشنفکران،ش۷،سال۴۲

۲- راز شطرنج،ص۶۸

در اواخر قرن نوزدهم آندرسن قهرمان جهان، گفته است:

«من تا به حال از هیچ آدم سالمی بازی شطرنج را نبرده ام، زیرا هر کس پس از باخت، مدعی نوعی بیماری می شود».(۱)

«تارتاکوور» نابغه ی بزرگ شطرنج جهان که در سال ۱۹۵۰ عنوان استاد بزرگ بین المللی به او داده شد، نیز شطرنج را هنر جنگ و ستیز نامیده است.(۲)

حالت شطرنج باز بعد از باخت

«الخین» که نابغه شطرنج و صاحب عنوان قهرمانی جهان بود، آن چنان خودخواه و خودبین بود که هر وقت می باخت از فرط خشم و عصبانیت با چوب دستی خویش اثاثیه اتاق را می شکست.(۳)

«ریچارد رتی» که او نیز از نوابغ شطرنج جهان به شمار می آید و الخین او را نابغه خوانده است، بعد از هر باخت، ۲۴ ساعت خود را در یک اتاق زندانی می کرد.(۴)

«جیمزبلاکبرن» استاد بزرگ انگلیسی وقتی در یک بازی به «اشتای نیتس» که در سال ۱۸۸۶ میلادی قهرمان رسمی جهان شد، می بازد، آن چنان

ص:۴۵

۱- شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات،ص۱۱۵-۱۱۷

۲- راز شطرنج،ص۶۹

۳- همان،ص۷۲

۴- همان،ص۷۲

ناراحت می شود که با دست های نیرومندش حریف خود را از روی صندلی بلند کرده و از طبقه ی دوم ساختمان به بیرون می اندازد ولی «اشتای نیتس» شانس آورده و کشته نمی شود.(۱)

تقدیم همسر برای باخت در شطرنج

دیوان اشعار گارین(رومون گلان) که د ر قرن ۱۳ میلادی منتشر شده است در زمینه ی برد و باخت های غیر عادی در شطرنج اشاراتی دارد.

اعتیاد و افراط در بازی شطرنج کار را به جائی می رساند که «شارل کبیر» به حریفش «گارین» اطمینان می دهد که اگر بازی را ببازد علاوه بر سلطنت کشور فرانسه، همسرش را نیز تقدیم وی خواهد کرد.

و در تاریخ ثبت است که هندی ها نیز از اعضای بدن خود گرفته تا بانوان حرم خود را در بازی شطرنج به قمار می گذاشتند.(۲)

عاقبت شطرنج باز

یکی از شطرنج بازان می گوید:

شطرنج مبارزه ای تنگاتنگ با تنش و هیجان فوق العاده سیستم عصبی است.

وقتی به مطالعه درباره ی زندگانی شطرنج بازان می پردازیم می بینیم که بسیاری از آنها در اثر شطرنج مبتلا به بیماریهای روانی یا قلبی شده اند و حتی مرگ برخی از آنها به خاطر حملات قلبی و یا مشکلات روانی بوده است.

ص:۴۶

۱- همان،ص۷۲

۲- همان،ص۷۴.و شطرنج ازدیدگاه تاریخ و ادبیات،ص۱۱۵-۱۱۷

«پاول مورفی» نابغه ی شطرنج جهان که در سن ۱۲ سالگی، بازیکنی معروف گردید و در سال ۱۸۷۵ میلادی با شکست دادن تمام حریفان خود قهرمان آمریکا شناخته شد، یک سال پس از کسب مقام قهرمانی به علت یک نوع بیماری روانی فعالیت خود را در عرصه ی شطرنج رها کرد.

«آدلف آندرسن» استاد شطرنج جهان نیز بر اثر بیماری قلبی از دنیا رفت.(۱)

«ایوان مخوف» تزار روسیه بر اثر علاقه ی شدید به شطرنج، در پای صفحه ی شطرنج دچار حمله ی قلبی شد.(۲)

سلطان محمد اول پادشاه عثمانی، از باخت در شطرنج به اندازه ای عصبانی می شود که هر مهره ای را که سبب باختش بود برای همیشه از صفحه شطرنج خود طرد می کرد و دور می انداخت.

اواسط قرن ۱۷ میلادی در نزدیکی هالبرد اشتاد(آلمان) دهکده ی شطرنج (اشتروبک) ساخته شد در این دهکده تمام اهالی، حتی اطفال خردسال شطرنج بازی می کردند. اهالی اشتروبک شطرنج را از (بره لات برناردوس) نامی که در زندان دهکده محبوس بود، آموختند. برناردوس شطرنج را به زندانبانان آموزش داد و آنها هم به نوبه ی خود مربی بقیّه سکنه دهکده شدند و به تدریج همه، بازی شطرنج را آموختند و روایت شده که چنان ذوق و شوق بازی آنها را فرا گرفته بود که اهالی اشتروبک از عشق شطرنج، حتی کار فلاحت (کشاورزی) و دامداری را رها کرده بودند و از سپیده دم تا نیمه های شب شطرنج می زدند!

ص:۴۷

۱- راز شطرنج،ص۷۶

۲- شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات، ص۱۱۶

در تاریخ جنگهای، جنگ ترنتون در شرق آمریکا هم داستانی دارد، به این معنی که چون در جنگها استتار یکی از اصول اولیه و مهم هر جنگی است لذا جرج واشنگتن که فرمانده نیروهای آمریکایی است، می کوشیده که تدارکات و نقل و انتقال حمله اش از چشم فرماندهان انگلیسی مخفی بماند ولی یکی از طرفداران انگلیسی ها موضوع را می فهمد و آن را طی نامه ای به اطلاع فرمانده نیروهای انگلیس می رساند اما چون سردار انگلیس مشغول بازی شطرنج بوده، نامه را با بی اعتنایی در جیب خود می گذارد تا سر فرصت آن را مطالعه کند و موقعی موضوع را می فهمد که هم بازی شطرنج را باخته بود و هم جنگ ترنتون را.(۱)

(این واقعه در سالهای کسب استقلال آمریکا اتفاق افتاده است).

آیا اگر می شنویم مرگ بعضی از شطرنج بازان به علت بیماری های روانی و اعصاب بوده تعجب آور است؟

آیا همین بازی است که فکر را باز می کند در حالی که جیمز بعد از باخت در یک بازی حریف خود را از طبقه ی دوم ساختمان به پائین پرتاب می کند؟

آیا همین بازی یک هنر فکری است که شطرنج باز حاضر می شود در صورت باخت همسر خود را تقدیم برنده ی بازی کند؟

در سرگذشت کدام مخترع یا مکتشف خوانده اید که جزء قهرمانان شطرنج بوده است؟ و ...

۱- شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات ص۱۱۵-۱۱۷

ضربه های اخلاقی

اگر یاد خدا از زندگی حذف شود و مهر و عشق الهی یعنی ایمان از وجود بشر حذف گردد، چه می ماند؟

موجودی با یک سلسله احساسات خشن و وحشی، بشری نا آرام، مضطرب، خائف، محزون و ناامید.

به اتفاق همه ی دانشمندان علم اخلاق، رمز خوشبختی و سعادت حقیقی بشر در تعدیل احساساتش نهفته است که از آن به عدالت تعبیر می شود و آن به معنای واقعی کلمه در منطبق کردن مسیر زندگی با راه خدا که صراط مستقیم است، خلاصه می شود، زیرا روح آرامش و اطمینان آنجا است. در حدیثی که از پیشوایان ما نقل شده، به این نکته لطیف اشاره شده که: «الانسان هو المرء المؤمن» انسان واقعی همان فردی است که ایمان داشته باشد.(۱) و قمار از جمله وسایلی است که بوسیله آن بشر از یاد خدا محروم و از ایمان و بندگی باز داشته می شود.

اینجا است که می فهمیم چرا اسلام قمار را به طور کلی حتی در صورتی که برد و باخت هم در کار نباشد حرام کرده است زیرا هیچ نوع قماری در واقع بدون برد و باخت نیست بلکه در مواردی که پول در میان نباشد این برد و باخت در وجود و فکر و اخلاق است.

۱- پاسخ به پرسشهای مذهبی ص۴۰۲

بخش ششم

حرام بودن شطرنج

از راه برهان و منطق (شکل اول)

ص:۵۱

گذشته از احادیث وارده و اجماع علمای امامیه به حرمت مسکرات و قمار می توان برهان منطقی بر حرمت این دو اقامه نمود؛ بدین تقریر که از آیه ی مذکور بدست آید که خمر و میسر اثم می باشد(۱) و در آیه ی دیگر سوره ی اعراف(۲) خداوند تبارک و تعالی می فرماید: «قل انما حرم ربی الفواحش ما ظهر منها و ما بطن و الاثم»

ای پیغمبر بگو: خداوند تنها اعمال زشت را چه آشکار باشد چه پنهان حرام کرده است و همچنین اثم را.

از مجموع این دو آیه برهان شکل اول تشکیل می شود:

صغرای قضیه: «ان فی الخمر و المیسر اثم»

کبرای قضیه: «کل ما فیه ان اثم حرام»

نتیجه: «فالخمر و المیسر حرام».

بدرستی که خمر و قمار اثم است و هر چه در آن اثم باشد حرام است پس خمر و قمار حرام است.

این بیان مقتبس از فرمایش حضرت امام کاظم (ع) است به مهدی عباسی که سؤال از حرمت خمر نموده بود. پس از جواب حضرت، مهدی به علی بن یقطین می گوید: هذا والله فتوی هاشمیه.(۳)

۱- بقره/۲۱۹

۲- اعراف/۳۳

۳- تفسیر اثنی عشری،ج۱،ذلیل آیه۲۱۹،سوره بقره

بخش هفتم

شطرنج در زمان قدیم و جدید

ص:۵۳

سؤال: آیا شطرنجی که در روایات آمده با شطرنجی که در عصر ما وجود دارد فرقی دارد؟

جواب:

در کتابهای اصول، قاعده ای وجود دارد که می گوید: اگر یکی از ائمه اطهار (ع) حکمی را برای شیئی قرار داد و برای آن قیدی نیاورد (که مثلاً آن شیء چه خصوصیاتی دارد) آن حکم برای تمام انواع آن شیء لازم الاجر است و حتی اگر در روایات نیز خصوصیات شطرنجی که ذکر نموده اند نیامده باشد و با فرض این مطلب که شطرنج امروزی با آن شطرنج فرق دارد طبق قاعده فوق، در مورد این شطرنج هم احکام گفته شده جاری است.

البته ناگفته نماند که احادیث فراوانی از پیامبر اکرم و ائمه اطهار (ع) درباره ی شطرنج با همین نام و خصوصیات ذکر شده است مانند روایت اول که از حضرت امام صادق (ع) نقل شده و یا احادیث دیگری که امام صادق (ع) شطرنج را با عنوان صاحب شاهین نام می برد. (وجه نامگذاری شطرنج به شاهَین وجود دو شاه و وزیر در دو طرف شطرنج می باشد).

ما در اینجا روایاتی که گفته صاحب شاهین شطرنج است را فقط به ذکر سند اکتفاء می نمائیم و مشتاقان به تحقیق می توانند به کتب زیر که در پاورقی آمده است مراجعه و مطالعه نمایند.(۱)

ص:۵۴

۱- فروغ کافی،ج۶،ص۴۳۵،من لا یحضر الفقیه،ج۲،ص۹۸،وسائل الشیعه،ج۱۰،ص۳۰۶ و ج۱۷،ص۳۱۹،بحار الانوار،ج۷۶،ص۲۳۲ و ج۹۳،ص۳۴۰ و ۳۷۳، امالی شیخ طوسی(ره)،ص۶۹۰،تهذیب،ج۳،ص۶۰

بخش هشتم

احادیث شطرنج به زمان ما هم ارتباط دارد

ص:۵۵

سؤال: آیا احادیثی که در زمان گذشته از لسان مطهر اهل بیت عصمت و طهارت (ع) بیان شده است به همان زمان مربوط است یا به زمان ما هم ربط دارد؟

جواب: بله – زیرا مراجع تقلید نیز احکام شرعی را از همین روایات بدست می آورند و چنانچه این احادیث مربوط به زمانهای قبل باشد و ربطی به زمان ما نداشته باشد پس احکام شرعی را چگونه می توان بدست آورد؟

مسائلی که اهل بیت عصمت و طهارت (ع) حلال کرده اند تا قیامت حلال است و مسائلی که حرام کرده اند تا قیامت حرام است و با گذشت زمان نه حلالی حرام و نه حرامی حلال می شود و اگر کسی خلاف این حرف را بزند در دین بدعت آورده است.

در کتاب اصول کافی روایتی در باره بدعت آمده است که حضرت می فرمایند:

عن زراره قال، سالت ابا عبدالله (ع) عن الحلال و الحرام فقال: حلال محمد حلال ابدا الی یوم القیامه و حرامه حرام ابدا الی یوم القیامه، لا یکون غیره و لا یجیء غیره و قال علی (ع): ما احد ابتدع بدعه الا ترک بها سنه.

زراره گوید: از امام صادق (ع) راجع به حلال و حرام پرسیدم؟

حضرت فرمودند: حلال محمد صلی الله علیه و آله و سلم همیشه تا روز قیامت حلال است و حرامش همیشه تا روز قیامت حرام، غیر حکم او حکمی نیست و جز او پیغمبری نیاید و علی (ع) فرمود: هیچکس بدعتی ننهاد جز آنکه به سبب آن سنتی را ترک کرد.(۱)

حال بر فرض اینکه احادیث مربوط به زمان ما نباشد آیات قرآن چطور؟

آیا نصی بالاتر از قرآن دارید؟ خودتان جواب را بدهید و قضاوت کنید.

ص:۵۶

۱- اصول کافی،ج ۱،ص۷۵،ح۱۹.

بخش نهم

احکام مربوط به قمار

ص:۵۷

الف: بازی با آلات قمار و شرط بندی

در این قسمت از این کتاب سخنان شهید محراب حضرت آیت الله دستغیب را می آوریم.

اگر با وسایل و آلات مخصوصه قمار بازی کنند و شرط بندی و قرار داد نمایندکه هر کدام ببازد به دیگری که برنده شده مبلغ معینی پول یا جنس پرداخت نماید، شکی در حرمت آن نیست. و قدر مسلم از عنوان قمار و میسر که در قرآن شریف و اخبار رسیده این مورد است. و بعضی از فقهاء حرمت آن را از ضروریات دین اسلام دانسته اند.

نیز شکی نیست که پولی را که برنده می گیرد حرام و مالک آن نمی شود و نمی تواند در آن تصرف نماید و واجب است آنرا به صاحبش برگرداند. چنانکه قرآن مجید می فرماید:

«وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ (١٨٨)»(١)

مال یکدیگر را به باطل نخورید و تصرف در مالی که از راه قمار بدست آمده یقینا خوردن مال به باطل است. و فرقی در حرمت قمار بین اقسام و انواع مختلفه ی آن خواه با وسائل مخصوصه ی قمار که از سابق مرسوم بوده مانند نرد و شطرنج و آس و گنجیفه و غیر آن یا آنچه که در این دوره از ورق و غیره به آن افزوده شده است، نیست.

حتی بازی کردن با تخم مرغ و گردو به شرط برد و باخت با سایر انواع قمار یکی است. چنانچه در صحیفه معمر بن خلاد از حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام

۱- بقره/۱۸۸

است فرمود: نرد و شطرنج و چهارده همه در حرمت یکی است، و هر چیزی که بر آن بازی قمار شود میسر و حرام است.(۱)

حضرت امام محمّد باقر (ع) فرمود: «میسری که در قرآن مجید تحریم شده عبارت از نرد و شطرنج است و هر نوع قماری میسر است».(۲)

ب: سرگرمی به آلات قمار بدون شرط بندی

بازی کردن با آلات قمار و وسائل مخصوص قمار بدون شرط و برد و باخت و فقط به منظور سرگرمی و تفریح هم حرام است و حرمت آنهم مورد اتفاق فقهاء می باشد. و در اول این بحث(بخش سوم حدیث اول این کتاب) حدیث شریفی از حضرت امام صادق (ع) نقل شده که: بازی کردن با شطرنج شرک به خدا است و دست کردن در آن مانند دست کردن در گوشت خوک است و پیش از نماز باید دستها را بشوید و نگریستن به آن مانند نگاه کردن به عورت مادر است.(۳)

از حضرت امام باقر (ع) در تفسیر آیه خمر و قمار چنین رسیده:

اما میسر، پس نرد و شطرنج و همه انواع قمار حرام است و خرید و فروش و بهره برداری از آنها (که از آن جمله بازی کردن با آنها است هر چند بدون شرط و فقط به منظور سرگرمی باشد)، حرام است.

ص:۵۹

۱- گناهان کبیره،ج ۱،ص ۲۵۲

۲- گناهان کبیره،ج ۱،ص ۲۵۲

۳- همان،ج ۱،ص ۲۵۳

بـالجمله جميع آلاـت و وسائـل قمـار سـاختن و گرفتـن اجرت و فروختـن و خريـدن و پـول آن بـه هر عنـوان حرام است. بلكه نگهدارى آلات قمار نيز حرام و از بين بردنش واجب است.(۱)

سؤال مهم:

عده اى مى پرسـند بازى با شـطرنج و امثال آن كه بدون برد و باخت باشد، حرام است مخصوصاً امروز كه به صورت يك نوع ورزش فكرى مطرح شده و در همه مراكز فرهنگى شيوع دارد.

بايـد در پاسخ اين عده گفت: از آنجا كه اسـلام بمنظور مبارزه ى اساسـى با قمار و جلوگيرى از رواج آن، تمام وسائل قمار را تحريم نموده تا بدين وسـيله ريشه ى قمار از ميان جامعه كنده شود و مردم از آن متنفر باشند، اگر وسائل قمار در ميان مردم به طور آزاد خريد و فروش شده در خانه ها نگهدارى شود و براى تفريح و سـرگرمى و لو بدون شـرط بندى از آن استفاده شود، قابل ترديد نيست كه اين وضع زمينه را براى شيوع قمار آماده مى سازد و در اين صورت جلوگيرى از قمار نيز خالى از اشكال نيست.

اين است كه اسـلام مبـارزه را اساسـى تر و از ريشه گرفته، زمينه شـيوع قمـار را با تحريم قطعى و مطلق وسائل قمار از بين برده است.(۲)

ص:۶۰

۱- همان،ج ۱،ص ۲۵۴

۲- همان،ج ۱،ص ۲۵۴

بخش دهم

فتاوی مراجع تقلید درباره ی شطرنج

ص:۶۱

در پایان لازم می دانیم فتاوی بعضی از مراجع تقلید را در مورد شطرنج ذکر کنیم تا شاهدی گویا برای اثبات مطالبی که گذشت باشد.

سؤال: بازی با شطرنج و پاسور حکمش چیست؟

۱- آیت الله العظمی خوئی:

بازی با آلات قمار مثل شطرنج و امثال آن، آلاتی که برای قمار مهیا گردیده، حرام است با شرط بندی، و گرفتن پولی که از راه شرط بندی به دست آمده نیز حرام است و شخص برنده مالک آن نمی شود، و همچنین بازی با آن، اگر شرط بندی هم نباشد حرام است.(۱)

۲- مقام معظم رهبری (دامت برکاته):

بازی با آلات قمار بدون برد و باخت هم حرام است، و بازی شطرنج اگر (در سطح جهانی) آلت قمار نباشد بدون برد و باخت اشکال ندارد.

۳- آیت الله العظمی تبریزی:

بازی با آلات قمار چه با برد و باخت مالی باشد یا بدون آن، جایز نیست، و پاسور از آلات قمار است، و شطرنج نیز تا وقتی که محرز نشود از آلت قمار بودن خارج شده به طوری که در هیچ مجتمعی قمار با آن متعارف نباشد، بازی با آن چه با برد و باخت باشد یا بدون آن، جایز نیست.

۱- منهاج الصالحین،ج۲،ص۷

۴- آیت الله العظمی وحید خراسانی (دامت برکاته):

بازی کردن با آلات قمار مثل شطرنج، نرد، پاسور ... با برد و باخت حرام قطعی است، و بدون برد و باخت بنابر احتیاط واجب جایز نبوده و حرام است.

۵- آیت الله العظمی فاضل لنکرانی:

بازی با آلات قمار مطلقا (چه با شرط بندی و برد و باخت و چه بدون آن) حرام است.

۶- آیت الله العظمی سیستانی (دامت برکاته):

شطرنج مطلقا حرام است و پاسور اگر همچنان در عرف قمار باشد بازی با آن بدون برد و باخت به احتیاط واجب جایز نیست.

۷- آیت الله العظمی مکارم شیرازی (دامت برکاته):

اگر شطرنج در عرف عام از صورت قمار خارج شده باشد و به عنوان ورزش شناخته شود مانعی ندارد، و بازی با پاسور بدون برد و باخت نیز اشکال دارد.

۸- آیت الله العظمی صافی گلپایگانی (دامت برکاته):

مطلقا حرام است.(۱)

۱- مسائل جدید از دیدگاه علماء و مراجع تقلید،ج۱،ص۱۸۹.

۹- آیت الله العظمی بهجت (دامت برکاته):

با برد وباخت حرام قطعی است و بدون برد و باخت به احتیاط شدید حرام است.(۱)

۱- توضیح المسائل آیت الله بهجت(دامت برکاته) مسائل متفرقه-م۹.

بخش یازدهم

فتوای امام خمینی (ره) درباره ی شطرنج

ص:۶۵

در این بخش شایسته است متن استفتائیه بنیان گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی قُدْسُ سِرُّه را در مورد بازی شطرنج بررسی نمائیم.

در شهریور ماه سال ۱۳۶۷ از محضر ایشان سؤالی در مورد شطرنج مطرح شد و ایشان هم پاسخ دادند. همین سؤال و جواب به دلیل عدم فهم درست و محتملا فرصت طلبی بعضی از افراد، دستاویزی برای تجویز و حلیت و اشاعه ی شطرنج واقع شد. عده ای هم که دنبال بهانه ای در این زمینه بودند، با طرح این مساله که امام خمینی قدس سره شطرنج را حلال فرموده، به سرعت آن را به عنوان یک رشته ی ورزشی در کنار سایر ورزش ها، در مجامع فرهنگی کشور وارد کرده و برای ترویج آن، تبلیغات گسترده-ای انجام گرفت.

مناسب به نظر می رسد در ابتدا متن آن سؤال و جواب را بیاوریم، سپس به توضیح مطلب بپردازیم.

پاسخ امام به دو سؤال فقهی

در روزنامه ی جمهوری اسلامی شهریور ماه ۱۳۶۷ در جدول اخبار روز، تحت عنوان: «پاسخ امام به دو سؤال فقهی» دو استفتاء از محضر مرحوم امام به همراه جواب آن ها چاپ شد که سؤال اول مربوط به خرید و فروش آلات مشترک موسیقی بود که از محل بحث ما خارج است، و سؤال دوم مربوط به بازی شطرنج است.

عین متن استفتای دوم و جواب مرحوم امام از قرار ذیل است:

ص:۶۶

سئوال: اگر شطرنج آلت قمار بودن خود را به طور کلی از دست داده باشد و چون امروزه تنها به عنوان یک ورزش فکری از آن استفاده گردد، بازی با آن چه صورتی دارد؟

جواب: بسمه تعالی- بر فرض مذکور اگر برد و باختی در بین نباشد اشکالی ندارد.(۱)

سپس در مهرماه همان سال این سؤال وجواب مورد نقد یکی از فضلای حوزه ی علمیه قم، حجت الاسلام و المسلمین قدیری قرار گرفت و ایشان طی نامه ای به مرحوم امام سؤالاتی نقد آمیز مطرح کرد که در مورد شطرنج این چنین آمده است:

۲- در سؤال دوم (یعنی در مورد شطرنج) سائل محترم از کجا ادعا می کند که امروز شطرنج آلت قمار بودن خود را به کلی از دست داده و تنها ورزش فکری شده است؟!

مرحوم امام نیز در جواب نامه ی آقای قدیری مطالبی را بیان فرمودند. از جمله در مورد شطرنج این چنین فرمودند:

«... اما این که نوشته اید از کجا سائل به دست آورده شطرنج به کلی آلت قمار نیست، این از شما عجیب است، چون سؤال ها و جواب ها فرض است و بنابراین آن چه را من جواب داده ام در فرض مذکور است که اشکالی متوجه نیست و در صورت عدم احراز باید بازی نکنند ...».(۲)

۱- روزنامه جمهوری اسلامی، یک شنبه ۱۳۶۷/۶/۲۰ برابر با ۲۹/محرم/۱۴۰۹ شماره ۲۶۹۲،سال دهم.

۲- روز نامه جمهوری اسلامی،چهارشنبه ۱۳۶۷/۷/۱۳ برابر با ۲۳/صفر/۱۴۰۹،شماره ۲۷۱۲،سال دهم. و مسائل عصر جدید،م۵۸،ص ۱۶۵ تا ۱۶۷

تشریح پاسخ امام در مورد شطرنج

با دقت و تامل در سوال ها و جواب-های مذکور به خوبی روشن می شود که مرحوم امام فقط در یک فرض، بازی با شطرنج را تجویز فرموده اند و آن در صورتی است که بازی شطرنج به طور کلی آلت قمار بودن خود را از دست داده باشد و تنها به عنوان یک ورزش فکری از آن استفاده گردد که در این صورت بازی با آن بدون برد و باخت اشکالی ندارد.

حلیت شطرنج در فرض مذکور تقریبا مورد اتفاق همه ی فقهاء و مراجع تقلید است، زیرا حرمت شطرنج مبتنی بر آلت قمار بودن است.

بنابراین اگر فرض شود روزی این عنوان زائل گردد و شطرنج از آلت قمار بودن خارج شود و به عنوان یک ورزش و بازی فکری در آید، حرمت منتفی خواهد شد و در این صورت همه ی علماء قائل به جواز هستند. در این جا این نکته را نیز متذکر می شویم که خروج شطرنج از آلت قمار متوقف بر تحقق دو شرط اساسی است که هیچ کدام در مورد شطرنج تحقق پیدا نکرده است.

شرط اول: این که در هیچ کشور و مجتمعی قمار با آن، متعارف نباشد و به عنوان آلت قمار محسوب نگردد.(۱)

شرط دوم: این که: باید خروج این بازی از آلت قمار بودن به طور قطع و یقین ثابت گردد و صرف گمان و احتمال کفایت نمی کند، همچنان که در جواب امام راحل به آقای قدیری به این شرط تصریح شده است، آن جا که می فرمایند:

ص:۶۸

۱- ازحجت الاسلام قرهی- یکی از اصحاب استفتای امام قَدْسُ سِرُّه در این باره سؤال شد،ایشان در جواب گفتند:منظور امام قَدْسُ سِرُّه درسطح جهانی است،یعنی در هیچ کشوری آلت قمار نباشد.

«... در صورت عدم احراز (احراز یک مطلب یعنی قطع و یقین داشتن) باید بازی نکنند ...».

بنابراین همان طور که ملاحظه شد مرحوم امام قَدْسُ سِرُّه در فرضی که فقط با دو شرط اساسی تحقق پیدا می کند حکم به حلیت شطرنج فرموده اند و این حکم، مطابق با قواعد فقهیه است و شاید اگر سؤال مذکور از هر کدام علمای بزرگوار پرسیده شود جواب، همان جواب امام باشد.(۱)

از همه ی این ها گذشته استفتاءات دیگری از مرحوم امام در دست است که در آن ها به طور مطلق به حرمت شطرنج تصریح گردیده است که توجه خوانندگان محترم را به آن سؤال ها و جواب ها جلب می کنیم:

الف) آیا در اسلام شطرنج حرام است؟

جواب: حرام است.

ب) اگر شطرنج بدون پول باشد آیا باز هم حرام است؟

جواب: حرام است.

ج) بازی های سرگرم کننده ولی بدون شرط بندی مانند شطرنج و تخته نرد و غیره چگونه است؟

جواب: بازی با آلات قمار مطلقا حرام است.(۲)

کوتاه سخن اینکه حرمت شطرنج از مسائل متفق علیه بین فقها و مراجع عظام تقلید است و احدی از فقهای قدیم و جدید ما حکم به حلیت آن نکرده است مگر در فرض خاصی که مفصلا در این زمینه گفتگو شد.

۱- راز شطرنج،ص۱۰۱تا۱۰۵.

۲- استفتاءات،ج ۲،صص۹ و۱۰.

آیا می دانید که:

این سخن: «شطرنج یک ورزش فکری است» تنها در کشورهای اسلامی که آن را حرام دانسته اند، رواج دارد و در کشورهای غیر اسلامی از فکری بودن آن خبری نیست و تنها آن را به عنوان قمار می دانند؟ می دانید چرا؟

چون در کشورهای اسلامی تنها به بهانه های زیبا از جمله «ورزش فکری» می توان قمار و یا حرامی را جایز نمود و رواج داد.

رنج شطرنج

در پایان توجه خوانندگان عزیز را به مقاله ای زیبا توسط نویسنده ی معاصر مرحوم حسین عبداللهی خوروش نوشته شده جلب می نمائیم.

آیا شطرنج مقوی اندیشه و عامل رشد فکر است؟ بدیهی است که شطرنج یک بازی فکری بوده و اندیشه انسانی را به کار می گیرد. لکن باید دید در پس این اندیشیدن چه چیز به دست می آید؟

آیا مطلب مهمی کشف و اختراعی انجام می گیرد؟

و یا تحولی در زندگی یکی از دو بازیکن حاصل می شود؟

آیا فائده اش به اندازه تحلیل چند مسئله ریاضی یا اجتماعی هست؟

و یا حداقل به اندازه حل نمودن یک جدول روزنامه فایده دارد؟

یا بر عکس چنانچه ذیلاً خواهد آمد مغزی پر از درد، اعصابی خسته و روانی آشفته برای انسان فراهم می آورد.

بر آگاهان بازی شطرنج پوشیده نیست که کمتر بازی یا مسابقه ای می توان یافت که مانند شطرنج کلیه مشاعر و تمامی وجود انسان از جسم و روح او را اسیر و مجذوب خود سازد. دو حریف در شطرنج در تمام طول بازی که گاهی ساعتها به طول می انجامد و به قوت می توان گفت در یک مصاف پیگیر تمامی فکر و مغز و اعصاب بازیکنان معطوف مهره های سیاه و سپید شطرنج می باشد.

ص:۷۰

قاعـده بازی و اصولاً اصـطلاحاتی همچون «بزرگان سـیه، مهره بازی کننـد» ایجاب می کنـد که به صورت یک آوانس هم که شده، بازی از جانب مهره سـفید شـروع می شود و در پس آن صاحبان مهره های سفید و سیاه با حمله و گریزهای پیاپی به قلع و قمع مهره های مقابل کوشـیده، با کشـتن هر مهره از حریف شوکی بر روان دشـمن وارد می کنند، خاصه اگر آن مهره، مهره مهمی باشد، در مقابل، شـعف و غروری واهی بر زننده مهره دست می دهد ... برای مثال، بسیار اتفاق افتاده است که به نحوی از انحاء با کیش دادن (تهدیـد نمودن) شاه به وسـیله فیل و به خصوص اسب که حمله اش چنـد جانبه بوده و باصـطلاح «هم از توبره می خورد و هم از آخور» حریف به راحتی وزیر و در حقیقت فرمانده و بزرگترین قدرت بازی خود را از دست می دهد.

حریف وزیر از کف داده، با احتمال قوی، دچار ضـربه عصبی می شود. به ویژه اگر بازی مهم و در سطح بین المللی، مثلاً میان افرادی چون اسپاسـکی و بابی فیشـر باشد ...، طبیعی است حریف وزیر از کف داده از دیگر مهره های قوی استفاده می کند و گاهی شده است که با به میدان کشیدن رخ مصمم به عمل انتقامی می شود، به خصوص اینکه حریف او به موجب وزیر کشی خیـالی در پرتـو غرور کـاذب و سـرمستی بیجـا از شـراب پیروزی احتمـالی به رجز خوانی هـای تو خـالی و بی ثمر و نیز تحقیر حریف پرداخته و حتی گاهی به اعمال و حرکات غیر معقول دست می زنـد. غرور بیجا گاهی نیز او را از بازی صـحیح و لازمماننـد (قلعه) که شاه را در لاک دفاعی و یک حفاظ محکم قرار می دهـد، محروم می سازد و بسـیار شـده است که بازی کنی که وزیر داده از غفلت ناشـی از سـرمستی موهوم حریف اسـتفاده کرده و در یـک فرصت منـاسب بـا انتقـال رخ به پشت جبهه دشـمن، شـاه حریف را بـا یـک کیش مهلـک غافـل گیر و او را که به اعتبار گرفتن وزیر، مطمئن به پیروزی کرده بود، مات و بازنده می نماید.

در چنین حالتی، تنها آشنایان به شطرنج می توانند شدت فوق العاده کشنده «شوک و ضربه» محکم مغزی و احتمالاً قلبی بازنده را احساس کنند، این امر از بدیهیاتی است که حتی در ساده ترین و تفریحی ترین بازیهای شطرنج بر بازنده به خیال خود پیروز عارض می شود، بالاـ رفتن فشارخون در لحظات حساس درگیری با حریف به خصوص در هنگام باختنهای غیر منتظره حتمی است.

پس به موجب کدام منطق و کدام مصلحت به سراغ شطرنج برویم؟ تنها به این سبب که شطرنج یک سرگرمی است، نباید ساعتها وقت پربها را که می باید صرف مسائل مثبت و سازنده گردد، ضایع و خراب نمود، به خصوص اینکه در پرتو آن نه سودی حاصل است و نه نتیجه و خدمتی عاید. سودش یک تصدیع حتم است و یک تخریب مغز و یک فرسایش اعصاب و یک تشویش افکار و اتلاف گرانبهاترین سرمایه عمر که اوقات عزیز آدمی می باشد. و اگر فرضاً بازی کنان شطرنج، کیف و لذتی خیالی هم برای آن قائلند، باید دانست انسان نسبت به هر چیزی علاقه پیدا کرد، از برخورداری و تماس با آن چیز لذت می برد، معتادین به چرس، بنگ، هروئین، ال اس دی، ماری جوانا و دیگر مواد مخدر از استعمال آنها لذت می برند. الکل برای یک الکلی علیرغم همه مضرات فراوانش لذتبخش است.

یک قمار باز با وجود همه زیانهای خانمان برانداز و همه بی آبروئیهای پیرامون قمار از کار خود لذت می برد یک لذت عاطل، یک لذت بی منطق، یک لذت واهی و جاهلانه.

یک شطرنج باز از چه لذت می برد؟ از اوقات فراوان عمر عزیزی که از دست می دهد؟ از اعصاب فرسوده و روان آشفته ای که پیدا می کند؟ از کینه و عداوتی که با حریف خود هر یک در دل جای می دهند؟ و یا از توهمات واهی که

غالباً بر آنها حکومت می کند؟ و چه زیبا می گوید آن اندیشمند بزرگ انگلیسی ولز که:

«اگر خواستید به جنگ سیاستمداری روید لازم نیست که به سراغ توپ و تانک بروید، تنها کافی است او را با بازی شطرنج مشغول کنید».

در خاتمه باید دید اسلام مکتبی که رسالت تندرستی جسم و روح انسان را به دوش دارد، پیرامون این آفت جسم و روح و اوقات انسان چه می گوید!؟(۱)

نتیجه ی بحث

نتیجه ی بحث تا بدینجای کلام به شرح زیر می باشد:

الف: از سیاق آیات قرآن و روایات معلوم شد که شطرنج از آلت قمار خرج نیست.

ب: اجماع فقهاء هم دلالت بر حرمت دارد.

ج: طبق نظر متخصصان طراز اول این رشته، شطرنج علاوه بر اینکه نمی تواند یک ورزش ذهنی باشد، بلکه زیانهای جسمی و روانی زیادی برای بازیکنان به ارمغان خواهد آورد.

د: اکثریت عرف جامعه هم از دیر زمان تاکنون شطرنج را به عنوان یک قمار قلمداد می کنند.

پس جای هیچ شک و تردیدی نمی ماند که شطرنج از حالت قمار خارج نشده است و حتی یک استعمار فکری را در معیت خود به ارمغان می آورد و لذا سرگرمی های تخدیری محسوب می شود که در کنار آن فرصتها و نیروهای

۱- برگرفته از ره آورد،از کدامین افق،هفتمین وهشتمین مجموعه مقالات فرصت در غروب،از ص۷تا۱۱.

فکری را به تباهی می کشد و حیات جمعی راهم در معرض فنا و نابودی قرار می دهد.

لذا بر مسئولین عزیز و متعهد ذی ربط لازم و واجب است با آگاهی و شیوه های صحیح، هر چه زودتر با مبارزه ای جدی، از تولید و نشر شطرنج و امثال آن جلوگیری کنند و جامعه را به سوی سرگرمی های سالم رهبری نمایند.

آثار دیگر از مؤلف

۱- دانستنیهای علمی پیرامون ریش و ریش تراشی

۲- مرد غیرتمند ایرانی (پیرامون زندگانی حضرت ابولؤلؤ)

۳- انحرافات جنسی یا ازدواج بدون مقدمه (راههای پیشگیری از استمناء)

۴- مجموعه مقالات (شامل ۲۵ مقاله)

۵- جوان و انحرافات جنسی

۶- شور حسینی (استفتاءات محرم)

۷- آداب سفر و زیارت.

۸- اذان در اسلام

۹- نخستین حامی پیامبر (ص)(حضرت خدیجه «س»)

۱۰- سلطان دین (امام رضا «ع»)

۱۱- اسلام آوردن ایرانیان

۱۲- جوان و موسیقی.

ص:۷۵

منابع و مآخذ

۱- قرآن کریم

۲- منتخب التواریخ

۳- معانی الاخبار

۴- مستدرک الوسائل

۵- وسائل الشیعه

۶- من لا یحضره الفقیه

۷- خصال شیخ صدوق قَدْسُ سِرُه

۸- امالی شیخ طوسی قَدْسُ سِرُه

۹- امالی شیخ طوسی قَدْسُ سِرُه

۱۰-دعائم الاسلام

۱۱- فروع کافی

۱۲- بحار الانوار

۱۳- میزان الحکمه

۱۴- حق الیقین

۱۵- الدعوات

۱۶- عیون اخبار الرضا (ع)

۱۷- منتهی الآمال

۱۸- جامع الاخبار

۱۹- تحف العقول

۲۰- روضه الواعظین

۲۱- تهذیب

۲۲- اصول کافی

ص:۷۶

۲۳- منهاج الصالحین

۲۴- پاسخ به پرسشهای مذهبی

۲۵- تفسیر قمی

۲۶- تفسیر کوثر

۲۷- تفسیر عیاشی

۲۸- تفسیر اثنی عشری

۲۹- تفسیر روض الجنان و روح الجنان

۳۰- گناهان کبیره

۳۱- راز شطرنج

۳۲- شطرنج از دیدگاه تاریخ و ادبیات

۳۳- مسائل عصر جدید

۳۴- توضیح المسائل آیت الله بهجت

۳۵- استفتاءات امام خمینی قَدْسُ سِرُه

۳۶- روزنامه جمهوری اسلامی

۳۷- مسائل جدید از دیدگاه علماء ومراجع تقلید

۳۸- مبارزه با گناه

۳۹- ره آورد از کدامین افق

ص:۷۷

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹